

Tarja Heino

26.10.2023

Eduskunnan sivistysvaliokunta

Kuulemistilaisuus 26.10.2023 klo 12.00

HE 56/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain sekä varhaiskasvatuslain 6 ja 60 §:n muuttamisesta

Kiitän kutsusta tulla asiantuntijana kuultavaksi ja mahdollisuudesta antaa kirjallinen lausunto. THL on antanut virallisen, tutkimusperustaisen lausunnon hallituksen esityksestä <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=e908f540-c8e4-4907-905d-4306b4175071>). Lähes kaikissa lausuntopalveluun jätetyissä lausunnoissa vastustettiin ikärajan alentamista. Viitataan myös 4.10.2023 kaikille kansanedustajille lähetettyyn kannanottoon otsikolla ”Jälkihuollon ikärajan laskeminen tuo menolisäyksiä tulevana vuosina”.

Pyydätte kiinnittämään huomiota hallituksen esitykseen sivistysvaliokunnan toimialan kannalta; miten se vaikuttaa esimerkiksi nuoren opintojen etenemiseen ja nuorisotyön palveluihin. Lyhyesti vastattuna: nuorten eteneminen opinnoissa heikentyy. Yhteistyötä ja nuorisotyön palveluja tarvitaan lisää tavoittamaan jälkihuollossa olevat nuoret tarpeineen. Nyt lähinnä etsivä nuorisotyö vastaa vaikeimmassa asemassa olevien jälkihuoltoon nuorten tarpeisiin, ja hallitus on tästäkin rahoituksesta leikkaamassa.

Ensin totean, että jälkihuoltoon siirtyvät nuoret voi jakaa **kolmeen ryhmään**: 1) nuoret, jotka pärjäävät peruspalveluilla, 2) nuoret, jotka tarvitsevat kohdennettua erityistä tukea jollain elämänalueella ja 3) nuoret, jotka tarvitsevat vaativaa monialaista tukea. Esitetty lakiuudistus kohdistuu erityisesti tähän viimeiseen ryhmään. Kotimaisen ja kansainvälisen tutkimuksen mukaan aikuistuminen on monimutkainen ja pitkittynyt prosessi. Vaikka se ei kiinnity ikärajaan, monet tutkijat paikantavat aikuisuuden 30 vuoden tienoille.

Viitataan HE nykytilaa koskevaan arviointiin, jossa todetaan, että LSL 75 § mukaan jälkihuollolla tarkoitetaan **kokonaisvaltaista** tukea aikuistumiseen. Se tarkoittaa tukea asumisen, koulutuksen, sosiaalisen ja psyykkisen toimintakyvyn, terveydenhuollon sekä toimeentulon suhteen. Sosiaalitoimi tarvitsee tähän muiden hallintokuntien apua ja vastaantuloa. Sektorikohtainen palvelujen organisoiminen tarkoittaa myös omissa hallintosiiloissaan pysyviä budjetteja, joiden rajoista pidetään tiukkaa kiinni. Kokonaisvaltainen ja oikea-aikainen nuoren auttaminen tarpeen mukaan on haaste, peräti ongelma. Tutkimuksen mukaan (HE s. 8) nykytilanne (erilaiset asenteet, ohjeet, lait ja palvelujen tarjoajat) aiheuttaa pahimmillaan nuorten putoamisen palvelujärjestelmän ulkopuolelle.

Jos halutaan ehkäistä nuorten putoaminen, on otettava jokainen jälkihuoltoon siirtyvä nuori mukaan oman ja hänelle mahdollisen koulutus-, työllistymis- ja palvelupolun rakentamiseen, kuulla hänen ehdotuksensa ja kannustaa häntä omatoimisuutta kohti. Tämän toteutumiseksi ehdotan, että kuultuaan jälkihuoltoon siirtyvää nuorta hänelle **nimetään henkilö**, joka suostuu kulkemaan hänen rinnallaan ja auttamaan tarpeen mukaan elämänpolulla kohti selviytymistä. Tämä henkilö voi olla omatyöntekijä, ammatillinen tukihenkilö, joku läheisverkostosta. **Tarvitaan etsivää nuorisotyötä ja Vamos-palvelua sekä yhteistyötä sosiaali- ja terveystoimen ja**

työllisyyspalvelujen kanssa, mutta erityisesti toimivaa yhteistyötä myös yritysten ja kolmannen sektorin kanssa. Jo nyt tiedetään, että osa nuorista vastaanottaa tukea, osa ei; osa pysyy tuen piirissä vähän aikaa, osa pitkään. Osa seilaa edes takaisin elämäntilanteen mukaan. Jokainen tarvitsee onnistumisen kokemuksia, joita voisi esimerkiksi saada **harrastuksen** ja sen tuoman yhteisön myötä. Pitkäjänteinen kannattelu ja toivon ylläpitäminen on välttämätöntä, eikä luovuttaminen kuulu siihen.

Olisi tarpeen analysoida ja arvioida valmisteilla olevien monien muutosten ja leikkausten kohdentuminen ja vaikutukset juuri vaikeimmassa asemassa olevien jälkihuollon nuorten näkökulmasta (lähtötilanne). Lisäksi tarvitaan kokonaisvaltainen ja nuorikohtainen, pitkittäinen ja pitkäaikainen **seurantatutkimus**, jossa tutkitaan sekä nuorten hyvinvointia, palvelujen tarvetta, niiden saatavuutta ja käyttöä sekä kustannuksia.

Keskityn seuraavassa **koulutukseen**, joka puolestaan parantaa työllistymisen mahdollisuuksia ja vahvistaa kiinnittymistä yhteiskuntaan ja yhteisölliseen toimintaan. HE (s.8) todetaankin: Erityisesti koulutus ja vähintään toisen asteen tutkinnon suorittaminen, jossa oppivelvollisuuden laajentamisella ja riittävän yksilöllisen oppimisen ja opiskelun tuen takaamisella on suuri merkitys, suojaavat lapsia ja nuoria monilta sosiaalisilta ja terveydellisiltä ongelmilta.

Kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten koulumenestys on jäänyt selvästi heikommaksi kuin muiden samanikäisten. Teini-iässä sijoitetuista lapsista 66 prosentilla peruskoulun päättötodistuksen lukuaineiden keskiarvo jäi alle 7, ennen teini-ikää sijoitetuista lapsista 58 prosentilla, kun vertailuryhmässä alle 7 keskiarvo oli 27 prosentilla lapsista¹. Suuret ryhmäkoot ja vähäiset opintososiaaliset palvelut näkyvät myös Kouluterveyskyselyn tuoreissa tuloksissa, jotka tuovat edelleen esiin lasten palvelujen saatavuuden ja hyvinvoinnin kokemusten erot sijoitettujen ja muiden lasten välillä. Heikkoa koulumenestystä ja selviytymistä on yritetty parantaa: joka viides teini-iässä sijoitettu opiskeli yksilöllistetyn opetussuunnitelman mukaisesti. Se voi kuitenkin käytännössä tarkoittaa monenlaista toteutusta, ja myös ns. kotikoulua ilman pätevää erityisopettajaa.

Lastensuojeluyksiköt olivat luoneet erilaisia toimintakäytäntöjä nuorten koulunkäynnin ja opetuksen järjestämiseksi sijoituksen eri vaiheissa. Tärkeää on, että oleellinen opetukseen, oppimiseen ja suoriin liittyvä tieto kulkee lapsen siirtymien mukana. Erityisen haastavaksi nähtiin sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen ja tuen jatkuminen sijoituksen jälkeen.

Siirtyminen itseohjautuvaan opiskeluun koettiin haasteeksi. Moni nuori tarvitsee paljon tukea ja kannustusta, jotta aloitettu opiskelu ei katkeaisi. Osa yksiköistä kuvasi haasteita, jotka liittyvät lasten motivaatioon, vointiin ja oireiluun ja siten vaikuttavat harjoittelupaikkojen saamiseen ja työllistymiseen. Korostettiin myös, että joskus on tarpeen tehdä ennakkovalmisteluja harjoittelupaikan suhteen². Tarvitaan tarpeen mukaista räätälöintiä.

Suomessa ei ole luotu jälkihuollon nuorille ohituskaistoja, joilla mahdollistettaisiin sijoitettuna olleiden hyvä eteneminen takamatkalta. Britanniassa näin on tehty, ja tulokset sijoitettuna olleiden

¹ Kääriälä, Antti & Keski-Säntti, Markus (2020) Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret: ennen teini-ikää ja teini-iässä sijoitettujen nuorten määrät ja taustat vuoden 1997 syntymäkohortissa. Artikkeliteoksessa Tarja Heino (toim.) Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 12/2020. (39–52) <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-569-8>

² Tarja Heino, Elina Lappalainen, Heikki Ranta & Niina Weckroth. Lastensuojelun 24/7 –yksiköt. Palvelutuotannon moninaisuus ja haasteet. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 6/2021. (s. 128–138) https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142682/URN_ISBN_978-952-343-666-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tarja Heino

26.10.2023

toisen ja kolmannen asteen tutkintojen suorittamisesta ovat häikäisevästi Suomea paremmat. Britanniassa 40,9 % on käynyt vähintään keskiasteen koulutuksen, kun Suomessa vain 5,9 % ja Saksassa 9,1 %. Saksassa jälkihuoltoon nuorten työllistymiseen on käytetty kisälli- ja oppisopimustoimintaa. Näitä keinoja pitäisi Suomessakin kehittää ja vahvistaa.

Cambridgen yliopiston infisivu: <https://www.undergraduate.study.cam.ac.uk/why-cambridge/support/care-leaver-support>. Yliopisto tarjoaa tukea yliopisto-opiskeluun valmistautumiseen (pre-entry support) ja apua hakemuksen tekemiseen. Vaikka hakuprosessi on sama kaikille, yliopisto haluaa varmistaa, että jälkihuollossa oleva hakija saa tarvittavan tuen. Yliopisto myöntää matkustusavustusta jälkihuollon nuorille, kun osallistuvat yliopiston valmistautumistilaisuuksiin tai valintahaastatteluun. Lisäksi sivustolla on linkki jälkihuoltoon liittoon, jonka sivuille työnantajat ilmoittavat työpaikoista, jotka on tarkoitettu sijoitettuna olleille - tällaista jos saataisiin Suomeenkin! **Ehdotankin, että asiaa ryhdytään selvittämään ammattikorkeakoulujen ja yliopistojen kanssa.** Hallituksen esityksessä (s. 34) perustusvaliokunta on linjannut, ettei positiivinen diskriminointi ole tasa-arvoa loukkaavaa.

Taulukko. Niiden koulutustaso 28–30-vuotiaana, jotka olleet joskus elämässään olleet sijoitettuna Britanniassa, Suomessa ja Saksassa ³

Koulutustaso CASMIN	Britannia % BSC70 jotka olleet joskus sijoitettuna ennen 17 v ja nyt 30v	Suomi % Vuonna 1987 syntyneistä sijoitettuna joskus elämässään enne 18 v ja nyt 28 v	Saksa SOEP 2001-2015 kansallisesta aineistosta ollut joskus sijoitettuna ja nyt ka 31v
CASMIN 1a ja 1b (primary)	21,1	42,8	28,0
CASMIN 1c, 2a, 2b, 2c (secondary)	29,1	47,3	62,9
CASMIN 3a (lower tertiary)	21,7	4,7	4,2
CASMIN 3b (upper tertiary)	19,2	1,2	4,9
N yhteensä	351	889	143

Vaikka koulutusasteesta löytynee tuoreempaakin tietoa, kokonaiskuva eroista ja eriarvosta ei ole muuttunut. Kun väestötasolla naisista 19,6 %:lla (vuonna 2004) oli korkeakoulututkinto, sijoitettuna olleista naisista vain 2,9 %:lla (miehistä 1,4 vs. 6 %). Kun tarkastelee erilaisen sijoituspolun käyneitä naisia ja miehiä, pisimmälle ovat opiskelleet ja parhaiten työllistyneet ne, jotka ovat varhaisessa iässä sijoitettu perhehoitoon. Näistä naisista yli puolet on suorittanut vähintään keskiasteen. Lasten ja nuorten elämäntilanne on taustalla siinä, missä iässä ja mihin paikkaan hänet sijoitetaan. Nämä erot näkyvät myös työllistymisen suhteen.

³ Claire Cameron, Katie Hollingworth, Ingrid Schoon, Eric van Santen, Wolfgang Schröer, Tiina Ristikari, Tarja Heino, Elina Pekkarinen (2018) Care leavers in early adulthood: how do they fare in England, Finland and Germany? Children and Youth Services Review. *Children and Youth Services Review Volume 87*, April 2018, Pages 163-172. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S019074091730868X>

Tarja Heino

26.10.2023

HE s. 28–30 käsittelee esityksen sisältöä perustuslain kannalta ja toteaa, että ”lastensuojelun jälkihuolto asemoituu sääntelyssä **perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaiseksi** palveluksi” ja että ”jälkihuolto on lastensuojelulain nojalla luonteeltaan **subjektiivinen oikeus** siihen oikeutetuille”. Ikärajan alentaminen voidaan siis nähdä perusoikeuksien heikennyksenä. Erityiseksi tämän menettelyn tekee vielä se, että julkinen valta ensin säätää lain tasolla jälkihuollon ikärajaksi 25 vuotta ja sitten peruuttaa oikeuden nuorilta, jotka jo ovat elämänsä mitassa pettyneet aikuisten lupauksiin moneen kertaan – ja nyt maan korkein ja arvostetuin instituutio pettää lupauksensa. Se ei anna hyvää signaalia haavoittavassa asemassa oleville nuorille heidän ”julkisen huoltajansa”, huolenpitotehtävän itselleen ottaneen instituution toiminnasta. Tällä saattaa olla yllättäviäkin välillisiä vaikutuksia.

Lakimuutosesitystä (s. 30–32) perustellaan hallitusohjelman kirjatulla säästöillä. Ensinnäkin perustuslakivaliokunta on todennut, että perusoikeussäännökset voivat toimia talousarvion sisällöstä päätettäessä prioriteettijärjestyksenä. Vaikka sosiaalisten oikeuksien heikentäminen on sinänsä mahdollista, heikennyksen on oltava täysin perusteltu *suhteessa kokonaisuuteen* ja ensin *harkittava tarkkaan muita vaihtoehtoja*. Lastensuojelun jälkihuollon ikärajan lasku **Esityksessä ei ole arvioitu muita säästötavoitteen toteuttamistapoja**. Sen sijaan on arvioitu vaihtoehtoisia malleja lain voimaantumisen ja siirtymäsääntelyn toteuttamiseksi.

Lopuksi on aiheellista todeta, ettei ikärajan alentamisella osoiteta koituvan säästöjä esityksen perusteluissa. Jälkihuoltoon nyt oikeutettu 24–25-vuotias **menettää perustavan oikeutensa** yksilölliseen ja tarpeen mukaiseen tukeen **tilanteessa, jossa hyvinvointialueen palvelut ovat säästöjen kohteena ja jossa ne ovat jo lähtökohtaisesti kirjavasti organisoidut ja kärsivät ammatillisen henkilöstön puutteesta**. Perusteluissa myönnetään palvelujärjestelmän kehittämisen ja mahdollisesti myös tuen tarjoamisen haasteet, kun rahoitusta vähennetään muutoksen myötä. Lupaus toimenpiteiden aiheuttamien seurausten jälkikäteisestä seurannasta ei lainkaan osoita vastuullisuutta huostaanotettujen nuorten ihmisten huolenpitotehtävän hoitamisesta jälkihuollon kehittämiseksi.

Tutkimusprofessori (emerita)

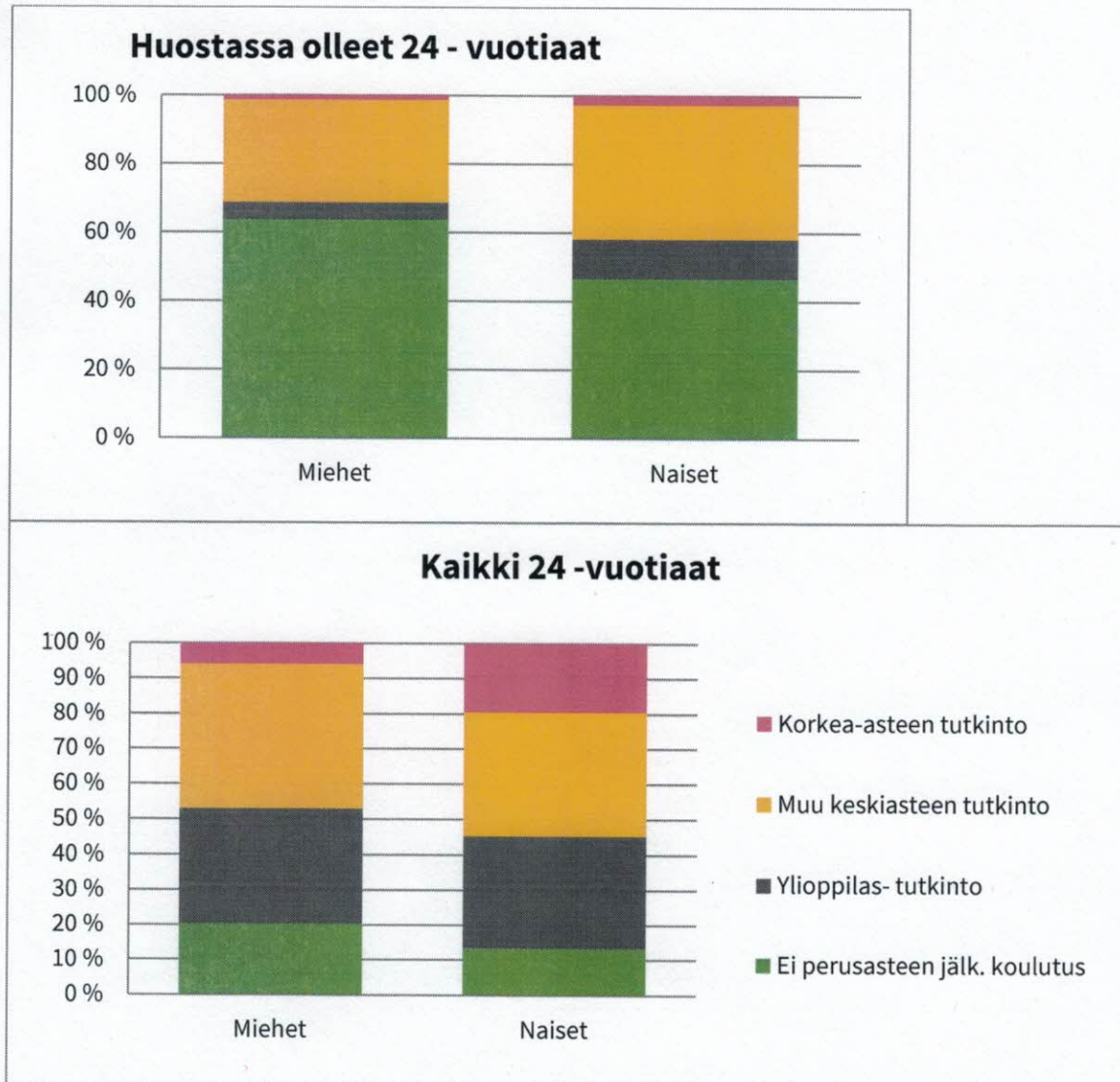

Tarja Heino

Tarja Heino

26.10.2023

Liitetaulukko 1. 24-vuotiaiden korkein suoritettu tutkinto vuonna 2006 sukupuolen mukaan, erikseen huostassa olleet ja koko ikäluokka⁴

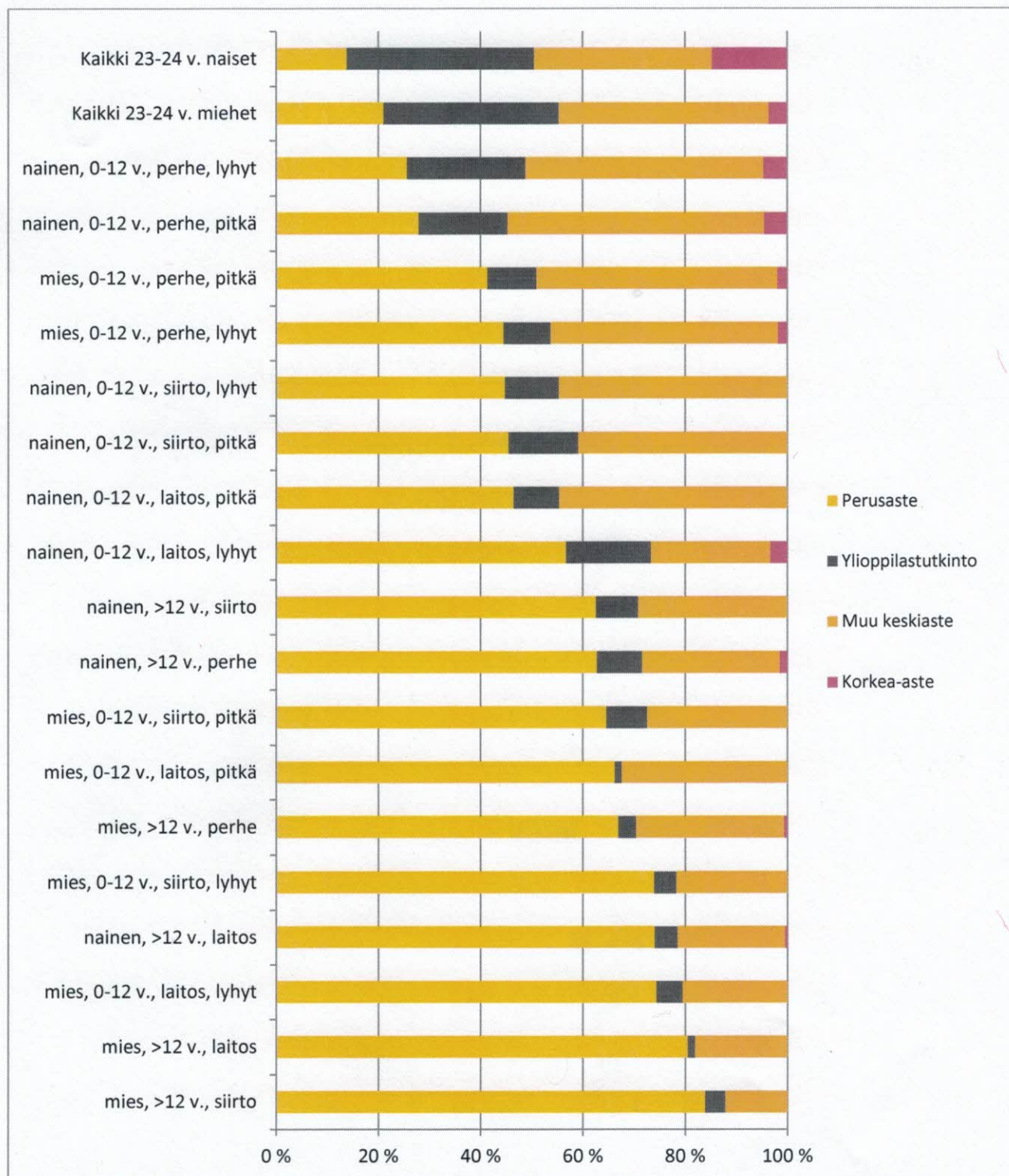

⁴ Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010): Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Artikkelit kirjassa Ulla Hämäläinen ja Olli Kangas (Toim.): Perhepiirissä. Kelan Tutkimuksia -sarja. Sastamala: Vammalan Kirjapaino Oy. 266–293. [Perhepiirissä \(helsinki.fi\)](https://perhepiirissa.helsinki.fi)

Tarja Heino

26.10.2023

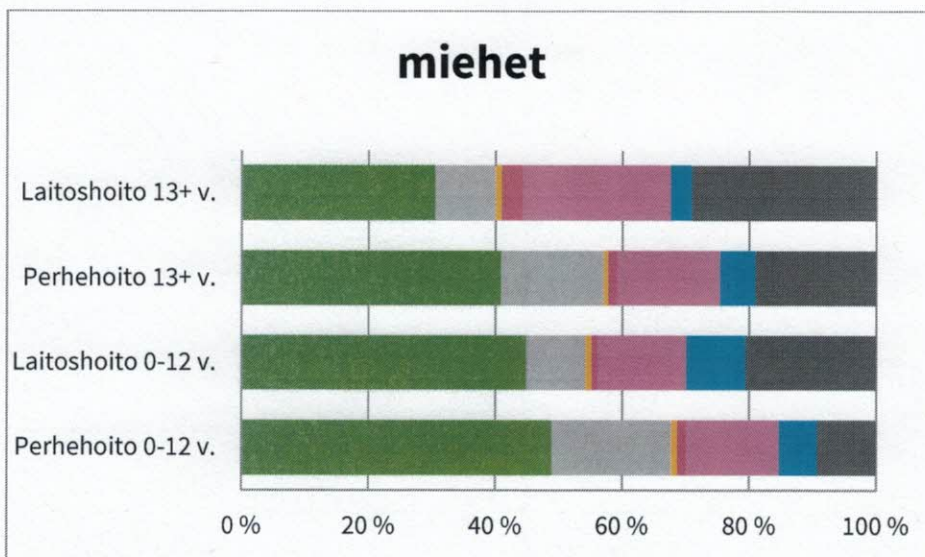
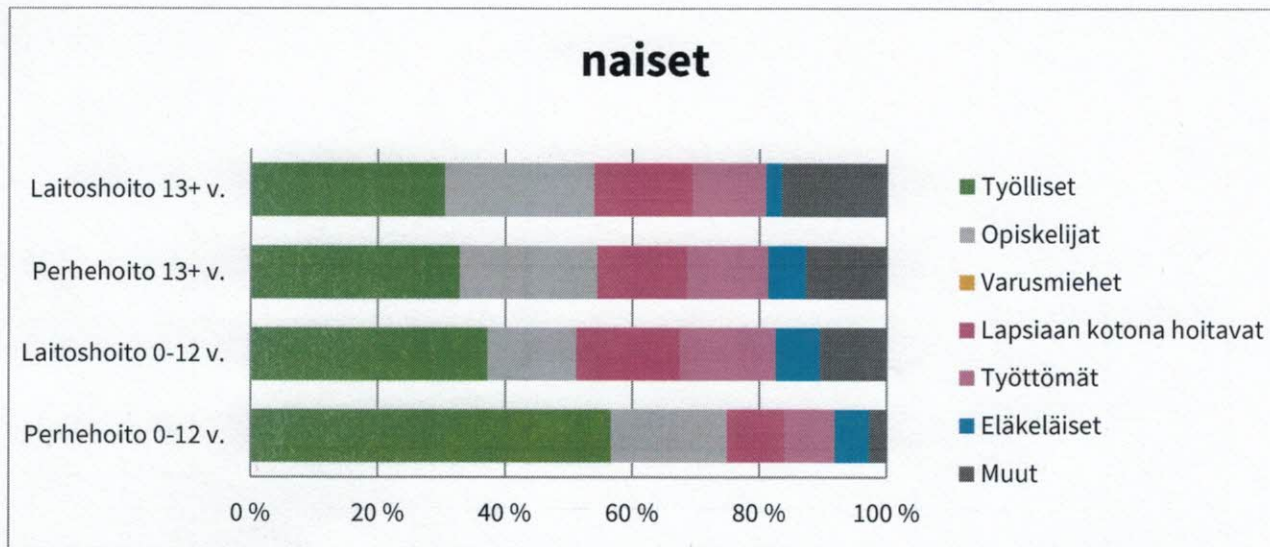
Liitetaulukko 2. Koko väestön ja huostassa olleiden 23–24-vuotiaiden suorittamat tutkinnot sijoitushistorian ja sukupuolen mukaan

Tarja Heino

26.10.2023

Liitetaulukko 3. Huostassa olleiden naisten ja miesten pääasiallinen toiminta 24-vuotiaana vuonna 2006 sijoitusajankohdan ja paikan mukaan.

Tarja Heino

26.10.2023

Liitetaulukko 4. Huostassa olleiden ja koko väestön pääasiallinen toiminta 24-vuotiaana vuonna 2006

